

VILNIAUS UNIVERSITETAS

Ingrida
KELPŠIENĖ

Dalyvaujamasis paveldas: žmonių
kultūros paveldo lietuviškų
„Facebook“ bendruomenių
daugybinių atvejų tyrimas

DAKTARO DISERTACIJOS SANTRAUKA

Socialiniai mokslai
Komunikacija ir informacija (S 008)

VILNIUS 2021

Disertacija rengta 2013–2020 metais Vilniaus universitete Komunikacijos fakultete, Muzeologijos katedroje ir Skaitmeninių kultūrų ir komunikacijos katedroje.

Mokslinius tyrimus rėmė Lietuvos mokslo taryba, suteikdama vienkartinę stipendiją už akademinį pasiekimą.

Mokslinis vadovas – prof. dr. Rimvydas Laužikas (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, komunikacija ir informacija – S 008).

Atliekant mokslinį tyrimą konsultacijas teikė doc. dr. Costis Dallas (Toronto universitetas, Informacijos fakultetas).

Gynimo taryba:

Pirmininkė – **doc. dr. Renata Šukaitytė-Coenen** (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, komunikacija ir informacija – S 008).

Nariai:

doc. dr. Salvijus Kulevičius (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, istorija ir archeologija, H 005);

prof. dr. Arvydas Pacevičius (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, komunikacija ir informacija – S 008);

dr. Sara Perry (Londono archeologijos muziejus / Jorko universitetas, humanitariniai mokslai, istorija ir archeologija, H 005);

doc. dr. Martynas Petrikas (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, menotyra – H 003).

Disertacija ginama viešame Gynimo tarybos posėdyje 2021 m. birželio mėn. 25 d. 11 val. Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto auditorijoje Nr. 510. Adresas: Saulėtekio al. 9, LT-10222, 510 aud., Vilnius, Lietuva), tel. +37052366102; el. paštas infro@kf.vu.lt arba nuotoliniu būdu MS Teams platformoje.

Disertaciją galima peržiūrėti Vilniaus universiteto bibliotekoje ir VU interneto svetainėje adresu:

<https://www.vu.lt/naujienos/ivykiu-kalendorius>

VILNIUS UNIVERSITY

Ingrida
KELPŠIENĖ

Participatory heritage: a multiple- case study of Lithuanian grassroots cultural heritage communities on Facebook

SUMMARY OF DOCTORAL DISSERTATION

Social sciences,
Information and Communication (S 008)

VILNIUS 2021

This dissertation was written between 2013 and 2020 at the Museology Department and the Department of Digital Cultures and Communication of Vilnius University Faculty of Communication.

The research was supported by one-time scholarship for academic accomplishments granted by the Research Council of Lithuania.

Academic supervisor – Prof. Dr. Rimvydas Laužikas (Vilnius University, Social sciences, Communication and information – S 008).

The research was partially conducted under the supervision of Assoc. Prof. Dr. Costis Dallas (University of Toronto, Faculty of Information).

This doctoral dissertation will be defended in a public meeting of the Dissertation Defence Panel:

Chairwoman – Assoc. Prof. Dr. Renata Šukaitytė-Coenen (Vilnius University, Social sciences, Communication and information – S 008).

Members:

Assoc. Prof. Dr. Salvijus Kulevičius (Vilnius University, Humanities, History and archaeology – H 005),

Prof. Dr. Arvydas Pacevičius (Vilnius University, Social sciences, Communication and information – S 008),

Dr. Sara Perry (Museum of London Archaeology / University of York, Humanities, History and archaeology – H 005),

Assoc. Prof. Dr. Martynas Petrikas (Vilnius University, Humanities, History and Theory of Arts – H 003).

The dissertation shall be defended at a public meeting of the Dissertation Defence Panel at 11:00 on the 25th on June, 2021 in room 510 of the Faculty of Communication, Address: Saulėtekio Ave. 9, LT-10222, Vilnius, Lithuania, Tel. +37052366102; e-mail: info@kf.vu.lt or virtually via the MS Teams platform.

The text of this dissertation can be accessed at the Library of Vilnius University, as well as on the website of Vilnius University: www.vu.lt/lt/naujienos/ivykiu-kalendorius

SANTRAUKA

ĮVADAS

Tyrimo tema ir jos aktualumas. Reikšmingi ekonominiai, politiniai, socialiniai ir kultūriniai pokyčiai, vykstantys XXI amžiaus visuomenėse, yra glaudžiai susiję su informacinių technologijų plėtra ir žiniatinklio raida, lėmusia visuotinę informacijos sklaidą ir naujus komunikacijos būdus. Mokslinėje literatūroje didėjantis naujų technologijų vaidmuo informacinio amžiaus visuomenėse yra aiškinamas per „tinklaveikos visuomenės“ (Castells, 1996), „konvergencijos kultūros“ (Jenkins, 2006), „jungiamumo kultūros“ (Dijck, 2013) bei „dalyvaujamosios kultūros“ (Jenkins ir kt., 2015) sąvokas. Visa apimanti virtualaus dalyvavimo kultūra siejama su besivystančiomis žiniatinklio technologijomis ir vis labiau populiarėjančiais išmaniaisiais telefonais, didesnio kiekio suskaitmeninto ir lengvai prieinamo kultūrinio turinio bei gerėjančių žmonių skaitmeninių įgūdžių (ESSnet-CULTURE, 2012). Teigiama, jog įvairios skaitmeninės technologijos, įskaitant ir socialines medijas, kuria naujas „iš apačios į viršų“ principu grindžiamas paveldo praktikos rūšis, vadinamas „žmonių paveldu“ (Liu, 2010), kur žmonių asmeninis noras ir interesai skatina dalintis kultūros paveldo turiniu ir kurti naujas žinias apie jį (Roued-Cunliffe ir Copeland, 2017). Tokiu būdu skaitmeninis kultūros paveldas tampa plačiai naudojamais visuomenės ištekliais, o paveldo veikla pasireiškia kur kas įvairesnėmis veikimo formomis, dažnai atsiribojančių nuo tradicinių jo interpretacijų, kurias paprastai siūlo kultūros paveldo organizacijos. Pastebėta, jog mėgėjų bendruomenės sukuria alternatyvią erdvę kultūros paveldo komunikacijai ir formuoja naujus jos veikimo būdus, bei daug aktyviau sąveikauja su virtualiomis auditorijomis (Terras, 2010), todėl šių veiklų ištyrimas galėtų naujomis išvalgomis praplėsti dalyvaujamosios kultūros suvokimo ribas.

Socialinės tinklaveikos svetainės (STS) yra plačiai naudojamos tinklo komunikacijos platformos, priklausančios socialinių medijų technologijoms, kuriose dalyviai 1) turi unikaliai atpažįstamus profilius, kuriuos sudaro vartotojo pateiktas turinys, kitų vartotojų pateiktas turinys ir (arba) sistemos teikiami duomenys; 2) gali viešai skelbti sąryšius, kuriuos mato ir peržiūri kiti; 3) gali vartoti, gaminti ir (arba) sąveikauti su vartotojų sukurtu turinio srautais, kuriuos įgalina jų esami ryšiai svetainėje (Ellison and boyd, 2013). STS atsirado prieš du dešimtmečius ir šiuo metu yra įprasti komunikacijos įrankiai, naudojami tiek viešose, tiek asmeninėse žmonių gyvenimo sferose. Nuo pat atsiradimo STS buvo siejami su dalyvaujamosios kultūros pradžia, kai jomis besinaudojantys vartotojai tapo aktyviais tinklo dalyviais ir pradėjo kurti bei dalintis tiek turiniu, tiek ir žiniomis. Dalyvaujamoji kultūra yra apibūdinama kaip „kultūra, kuri perima įvairovės ir demokratijos vertybes, pasireiškiančias visuose mūsų tarpusavio sąveikavimo aspektuose, remiantis nuostata, jog mes visi esame pajėgūs priimti tiek kolektyvinius, tiek individualius sprendimus, ir kad visi galime išreikšti save per platų skirtingų formų ir praktikų spektrą (Jenkins ir kt., 2015). Nauji bendradarbiavimo būdai, kuriuos įgalino skaitmeninės, tinklinės ir mobiliosios technologijos, skatino peržengti asmeninės saviraiškos rėmus ir įgalina „daryti tai kartu“ ir „daryti patiems“ (Jenkins ir kt., 2015) – visa tai yra esminiai dalyvaujamosios kultūros bruožai. Be to yra teigiama, jog socialinių medijų įgalintas dalyvavimas neturėtų būti suvokiamas vien tik kaip žiniatinklio sąveikos ir virtualios patirtys, bet šis dalyvavimas neišvengiamai persipina su materialiaisiais objektais, vietomis ir egzistuojančiomis veiklomis, taip papildydamas ir sustiprindamas minėtus elementus socialinių duomenų ir užmegztų tarpusavio ryšių pagalba (Giaccardi, 2012).

Ši tyrimą nulėmė poreikis suprasti tai, kas vyksta šiandienos visuomenėse, kur žmonių dalyvavimas STS neišvengiamai formuoja skaitmenines kultūros paveldo praktikas. STS, įgalindamos vartotojus bendrauti ir kurti sąsajas su kitais virtualiais profiliais arba tinklo struktūromis, bei suburiančios žmones dalintis savo žiniomis,

nuomonėmis ir požiūriais, sukūrė terpę, kurioje susiformavo plataus spektro neformali kultūros paveldo veikla. Šiame darbe yra tiriama viena populiariausių pasaulyje „Facebook“ socialinės tinklaveikos platforma, kuri buvo sukurta 2004 m. ir šiuo metu turi daugiau nei 1,5 milijardo vartotojų (Facebook Newsroom, 2019). „Facebook“ platforma taip pat yra populiariausia STS Lietuvoje, kuria naudojasi 55,1% visų Lietuvos gyventojų (Facebook users in Lithuania, 2019) arba devyni iš dešimties žiniatinklio vartotojų (Jurkevičienė, 2015). Esamas „Facebook“ populiarumas sukūrė didelius skaitmeninio paveldo turinio masyvus, kurie suteikia pakankamai duomenų daugybinių kultūros paveldo bendruomenių atvejų tyrimui atlikti, tuo pačiu atskleidžiant ir šalies atvejo specifiką. Galima pastebėti, jog Lietuvos kultūros paveldo entuziastai labai noriai naudojami „Facebook“ platforma, įsitraukdami į kultūros paveldo veiklas, ir paprastai kur kas lengviau nei atminties saugojimo institucijos suburia dideles žmonių bendruomenes. Pavyzdžiui, puslapis „Lietuva senose fotografijose“, turintis didžiulę daugiau nei 140 000 sekėjų bendruomenę, veikia kaip viešas nuotraukų archyvas, kur nariai dalinasi senomis Lietuvos nuotraukomis ir diskutuoja istorinėmis temomis. Kitas „Facebook“ puslapis „TV Archyvai“, turintis 60 000 sekėjų, reprezentuoja populiariąją kultūrą ir platina senus televizijos programų fragmentus bei reklamas, taip sukurdamas patrauklų skaitmeninį audiovizualinį turinį, kuris domina dideles žmonių auditorijas. Kai kuriais atvejais galime fiksuoti ir labai aktyvią žmonių veiklą virtualioje aplinkoje, kaip pavyzdžiui, grupė „Metalų detektoriai Lietuva (radiniai, diskusijos, klubas, turgelis)“, kuri formuoja mėgėjų ir profesionalų, užsiimančių radinių paieška, bendruomenę, kurios nariai dažnai sukuria daugiau nei šimtą žinučių per dieną. Reiktų paminėti ir bendradarbiavimo iniciatyvas, tokias kaip „Genealogijos kooperatyvo“ bendruomenė, veikiančias minios išminties principu, kurioje žmonės susirenka indeksuoti ir sisteminti archyvinius įrašus, taip palengvindami genealoginių tyrimų paieškas.

Tai tik keletas mano pateiktų sėkmingo žmonių ir paveldo entuziastų bendradarbiavimo pavyzdžių, tačiau, stebint tokius

atvejus, atrodo paradoksalu, kad nacionalinės svarbos kultūros paveldo institucijos ir organizacijos, turinčios kur kas daugiau finansinių, žmogiškųjų ir kultūrinių išteklių, daugiausia užsiima informavimu ir paveldo sklaida, neskatindamos bendradarbiavimo su visuomene iniciatyvų. Dėl to taip pat galime stebėti, kad atminties saugojimo institucijos, esančios STS, susilaukia kur kas mažiau visuomenės dėmesio ir sukuria ne tokias dideles ir patrauklias bendruomenes virtualioje aplinkoje. Pavyzdžiui, „Lietuvos nacionalinio muziejaus“ puslapis ir „Lietuvos ypatingasis archyvas“ turi kiek daugiau nei 6000 sekėjų, kas yra bent dešimt kartų mažiau nei kai kurios mano paminėtos paveldo entuziastų bendruomenės.

Tokios egzistuojančios sėkmingos žmonių bendradarbiavimo iniciatyvos „Facebook“ platformoje ir ankstesnių mokslinių tyrimų, nagrinėjančių visuomenės dalyvavimą Lietuvoje, išreikšti susirūpinimai (Jurkevičienė, 2015; Lietuvos Respublikos kultūros ministerija, 2017) kviečia atidžiau tyrinėti kultūros paveldo praktikas socialinės tinklaveikos svetainėse. Šiuo atžvilgiu, socialinių medijų tyrimų srityje Lietuvoje turime keletą mokslinių darbų, skirtų muziejų komunikacijos raiškai nagrinėti (Gaižutytė-Filipavičienė, 2012; Šuminas ir Armontaitė, 2013; Kapleris, 2014; Dovydaitytė, 2015; Juraitė ir kt., 2015), tačiau vis dar stokojame išvalgų apie žmonių ir entuziastų bendruomenių veiklas socialinėse medijose. Tačiau, kaip minėjau, šių bendruomenių veikimo mastas ir įtaka yra per daug akivaizdi, kad galėtų būti ignoruojama. Todėl žmonių kultūros paveldo veiklos STS tyrimas atrodo svarbus ir vertingas, nes gali padėti geriau suprasti visuomenės dalyvavimo motyvus ir šiuolaikinės kultūros paveldo komunikacijos žiniatinklyje tendencijas.

Šio mokslinio darbo objektas yra dalyvaujamas paveldas, kuris yra pakankamai nauja ir menkai aptarta sąvoka mokslinėje literatūroje. Egzistuojantis vienintelis jo apibrėžimas teigia, kad dalyvaujamas paveldas yra „neformali erdvė, egzistuojanti už oficialių institucijų ribų, kurioje asmenys užsiima kultūrine veikla, keičiasi žiniomis ir kuria jas kartu su kitais“ (Roued-Cunliffe ir

Copeland, 2017). Tačiau šis apibrėžimas nėra visiškai tikslus ir reikalauja kruopštesnio sąvokos išaiškinimo, pirmiausiai, žvelgiant į dalyvavimą kaip į procesą ir taip atsiejant jį nuo „erdvės“ apibrėžimo. Šis siūlymas yra grindžiamas esama mokslinė literatūra, kuri teigia, jog dalyvaujamas paveldas atsiranda iš žmonių veiklos (Robinson, 1996; Council of Europe Framework Convention..., 2005; Byrne, 2008; Liu, 2010; Giaccardi, 2012), taipogi siejant jį su kultūros paveldo komunikacijos procesais (Kirshenblatt-Gimblett, 1995; Kalay ir kt., 2007; Jones, 2017; Laužikas, 2018). Idėja, kad aplinka ar erdvė gali sudaryti sąlygas veiklai atsirasti nėra nauja ir ji dominuoja į žmonių praktinę veiklą nukreiptuose tyrimuose, kurie taipogi nagrinėja veiklos motyvus ir jos intencionalumą (Pearce, 1994; Engeström, 2000; Dallas, 2007; Kaptelinin & Nardi, 2007; Bowker 2008; Cunningham, 2008; Benardou ir kt., 2010). Skirtingai nuo tyrimų susijusių su dalyvaujamosiomis atminties saugojimo institucijomis arba dalyvaujamojo muziejaus ir dalyvaujamojo (bendruomenės) archyvo paradigmomis, kurios yra gan plačiai aptartos mokslinėje literatūroje, dalyvaujamojo paveldo sąvoka pabrėžia žmonių dalyvavimo svarbą, t. y. tų veiklų, kurios atsiranda ir veikia „iš apačios į viršų“ principu. Skirtingai nuo paveldo institucijų, pilietinės iniciatyvos gali būti suvokiamas kaip kitokia (alternatyvi) paveldo kuratorystės forma ir fenomenas, kuris, deja, vis dar nėra pakankamai ištyrinėtas ir suvoktas.

Tyrimo tikslas ir uždaviniai. Dėmesys žmonių iniciatyvoms yra grindžiamas šio tyrimo siekiu, įvertinti esamas dalyvavimo veiklas skaitmeninio kultūros paveldo srityje, kurias įgalina ir skatina STS. Akcentuojant mokslinių tyrimų šia tema trūkumą, šio darbo tikslas yra pasiūlyti išsamesnį ir tikslesnį dalyvaujamojo paveldo koncepto aiškinimą, pagrįstą žmonių kultūros paveldo veiklos „Facebook“ platformoje analize (Lietuvos atvejo studija). Šis tyrimas apima ir įvertina esamas neformalias kultūros paveldo bendruomenes (puslapius ir grupes), sukurtas neinstituciniuose rėmuose, ir siekia įvertinti jų vaidmenį, formuojant dalyvaujamojo paveldo paradigmą. Šis aiškinimas yra grindžiamas empiriniais duomenimis, užfiksuotais

ir surinktais „Facebook“ platformoje, ir pateikia išvadas pagrindžiančius nacionalinės studijos ir daugybinių atvejų analizės pavyzdžius.

Darbe yra keliami keturi moksliniai klausimai (MK):

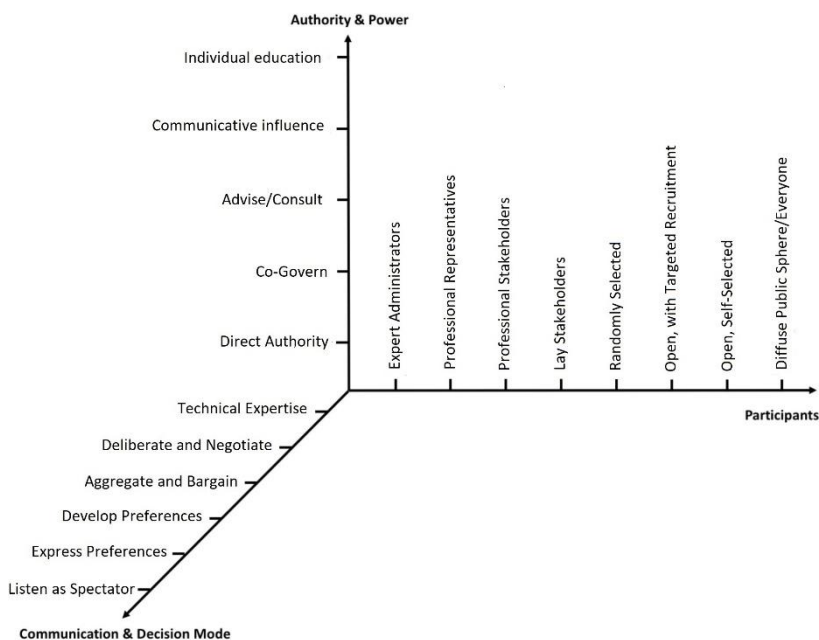
- 1) Kokias žmonių kultūros paveldo bendruomenės galime identifikuoti „Facebook“ socialinės tinklaveikos svetainėje ir koks yra žmonių įsitraukimo į kultūros paveldo veiklas mastas? (MK1);
- 2) Kaip turėtų būti suvokiamas įsitraukimas ir dalyvavimas „Facebook“ platformoje, ir kaip jis pasireiškia skirtingose virtualiose kultūros paveldo bendruomenėse? (MK2);
- 3) Koks kultūros paveldas pagal savo tematiką dominuoja „Facebook“ platformoje ir, kokie yra tokios dalyvaujamojo paveldo veiklos principai skirtingose tematinėse grupėse? (MK3);
- 4) Kaip ir koku mastu žmonių kultūros paveldo veikla „Facebook“ platformoje prisideda prie bendruomenių dalyvavimo ir jų įgalinimo? (MK4).

1. TYRIMO TEORINIS PAGRINDIMAS

Dayvaujamojo paveldo koncepto aiškinimas šiame darbe remiasi tarpdisciplininiais tyrimais, integruojant skirtingas teorines prieigas, apjungiančias dalyvavimo teorijas (Arnstein, 1969; Silverman, 2005; Fung, 2006; Mayfield, 2006; Rocha, 2011), „įsitraukimo“ sąvokos konceptualizacijos (Kearsley ir Shneiderman, 1998; Ray ir kt., 2014; Gangi ir Wasko, 2016), o taip pat ir platų dalyvavimo pasireiškimų kultūros paveldo srityje tyrimų spektrą (Kirshenblatt-Gimblett, 1995; Robinson, 1996; Kalay ir kt., 2007; Byrne, 2008; Liu, 2010; Simon, 2010; Giaccardi, 2012; Holtorf ir Fairclough, 2013; Jones, 2017; Roued-Cunliffe ir Copeland, 2017; Ledinek Lozej, 2019) bei socialinių medijų tyrimus, ypatingą dėmesį skiriant tiems, kurie tyrė kultūros paveldo komunikaciją socialinės tinklaveikos svetainėse (Schau ir Gilly, 2003; Hogan, 2010; Giaccardi, 2012; Kidd, 2013; Gregory, 2014; Westberg ir Jensen, 2017; Dallas, 2018).

Fundamentalieji teoriniai šio tyrimo pagrindimai yra siejami su dalyvavimo teorija, kuri įgalino apibrėžti dalyvavimo virtualioje aplinkoje, o tiksliau, socialinės tinklaveikos svetainėse, suvokimo gaires. Tačiau reiktų pastebėti, jog įsitvirtinusi tradicinė dalyvavimo teorija išryškina vertikalias („pakopines“) arba žemo ir aukšto dalyvavimo struktūras (Arnstein, 1969; Silverman, 2005; Mayfield, 2006; Rocha, 2011), tačiau, stebint įvairiapusių įsitraukimo pasireiškimų atvejus „Facebook“ platformoje, hierarchinių struktūrų taikymas neatrodė tinkamas. Dėl to teoriniam dalyvavimo modeliui suformuluoti buvo pasirinkta A. Fung'o (2006) dimensinė dalyvavimo teorija, žinoma kaip trijų dimensijų „demokratijos kubo“ modelis (Pav. 1). Remiantis šiuo modeliu, dalyvavimas „Facebook“ platformoje suvokiamas ne kaip „pakopos“, bet kaip skirtingų matmenų matrica, kuri yra apibrėžiama per dalyvių atrankos pobūdį (t. y. vartotojų įsitraukimą, kuriant turinį) ir per bendravimo intensyvumą (t. y. platesnio masto dialogą tarp vartotojų). Tačiau, mano suformuotame dalyvavimo modelyje, skirtingai nuo „demokratijos kubo“, nebuvo įtraukta trečioji dimensija, kuri

pastarajame yra apibūdinama kaip valdžia arba įtaka, parodanti piliečių turimus įgaliojimus, kas yra svarbu dalyvavimo teorijai, sukurtai piliečių demokratijos ir pilietinio dalyvavimo kontekste. Pastarasis kontekstas menkai siejasi su dalyvaujamojo kultūros paveldo praktikomis, ypač tomis, kurios veikia virtualioje aplinkoje. Šiuo klausimu yra teigiama, jog žiniatinklio 2. 0. technologijos formuoja platų dalyvavimo modelių spektrą su skirtingais dalyvavimo tikslais, kaip pavyzdžiui, dalintis žiniomis ir įgūdžiais, linksmintis, palaikyti vienas kitą, dalyvauti diskusijose ir pan. (Gauntlett, 2011).

Pav. 1. „Demokratijos kubo“ teorinis dalyvavimo modelis (Fung, 2006)

Taigi, visuomenės dalyvavimas kultūroje pasireiškia per platų veiklos spektrą, siejamą su apsilankymais kultūros objektuose, žmonių įpročiais, mėgėjiška veikla ir kt. (ESSnet-CULTURE, 2012). Tuo būdu, adaptuotame Fung‘o teoriniame modelyje, bendruomenės

įgalinimo pasireiškimas, kuris iš dalies galėtų būti tapatinamas su trečiąja modelio dimensija, yra aiškinamas per kokybinį dalyvavimo būdų tyrimą, analizuojantį žmonių veiklą ir motyvus, kurie skatina dalyvavimą. Toks aiškinimas taip pat gali būti grindžiamas ir atliktais moksliniais skaitmeninio paveldo srities tyrimais, teigiančiais, jog virtualios kultūros paveldo bendruomenės yra linkusios kurtis giminingumo principu aplink dominančias temas, taip paversdamos vienkryptę komunikaciją aktyviu pokalbiu (Giaccardi, 2012). Taip pat buvo pažymėta, kad virtualios bendruomenės konstravimas labai priklauso nuo materialiojo pasaulio ir asociacijų, kurios skaitmeniniu būdu kuriamos su materialiais daiktais, vietomis, simboliais ir ženklais (Schau ir Gilly, 2003), dar žinomais kaip „priklausomybiniai objektai“ (Gell, 1998). Šiems objektams yra priskiriamos ir tam tikros „priklausomybinės galios“, kurios realizuojamos per „priklausomybinius ryšius“ (Suchman, 2005). Tuo būdu, „priklausomybinė tapatybė“ yra „kolektyvinis ryšys, susiejantis asmenis su bendruomenėmis per kultūrinės sąmonės praktikas, kurios įsitvirtina socialinės tinklaveikos svetainėse, naudojant įvairius priklausomybinius objektus, nulemiančius netikėtus, tokias ir hibridines kultūrinio identiteto formavimosi prielaidas (Dallas, 2018). Pilietinis dalyvavimas kultūros paveldo srityje taip pat yra skatinamas ir per „emocines bendruomenes“, kurias formuoja ir apjungia nostalgijos jausmas, esantis svarbus žmonių praeities suvokimo veiksnys (Gregory, 2014). Tačiau tokios išvalgos mokslinėje literatūroje yra pavienės, nes kultūros paveldo veikimo socialinės tinklaveikos svetainėse tyrimų sritis dar tik kuria savo teorines prielaidas ir visumoje labai stokoja empirinių tyrimų, kurie paaiškintų įvairių fenomenų veikimą.

Šiam tyrimui taip pat yra svarbi „išitraukimo“ sąvoka, kuri yra plačiai naudojama žmogaus ir kompiuterio sąveikų bei virtualaus bendravimo tyrimų kontekste, teigiant, jog išitraukimas parodo „vartotojo psichologinę poziciją, užtikrinančią stipresnę išitraukimą, susijusį su asmeniškai prasminga gaunama nauda (Ray ir kt., 2014;

Gangi ir Wasko, 2016). Sėkmingas įsitraukimas įvyksta, esant trimis svarbiausiems komponentams, kurie veikia taip vadinamu „susieti-sukurti-dovanoti“ principu (Kearsley ir Shneiderman, 1998). Šiuo pagrindu, savo tyrime siūlau, jog pastarieji komponentai, atsiskleidžiantys „Facebook“ aplinkoje, galėtų būti suvokiami kaip tam tikri platformos įgalinti veiksmai, kaip pavyzdžiui, vienos iš populiariausių sąveikų spausti „patinka“ ir „dalintis“, taip pat galimybė komentuoti ir atsakyti į komentarus bei viešai kurti ir skelbti turinį (bendradarbiavimas). Remdamasi šiomis prielaidomis, aš apibrėžiau, jog dalyvavimas „Facebook“ platformoje neišvengiamai yra siejamas su įsitraukimu, o įsitraukusiomis bendruomenėmis galime laikyti tas, kurios įgalina aktyvią narių tarpusavio diskusiją ir skatina vartotojus bendrai kurti turinį. Tuo būdu, savo teoriniame modelyje siūlau „Facebook“ bendruomenės įsitraukimą sieti su dviem veiksniais, kuriuos iš dalies galima sutapatinti su Fung'o modelio dimensijomis, t. y. bendro turinio kūrimas, kuris siejamas su modelyje minima dalyvių atranka, ir pokalbio buvimas, sietinas su bendravimo intensyvumu. Šių veiksmių, nusakančių įsitraukimą, įvardijimas leido man apskaičiuoti ir įvertinti esamus skirtingus įsitraukimo lygius, sukuriant „Dalyvavimo matricą“ (DM), kurioje galima išskirti aktyviai dalyvaujančių bendruomenių klasterius. Šių klasterių aiškinimas dalyvavimo matricoje yra grindžiamas esama mokslinė literatūra, kaip pavyzdžiui, „dalyvavimo galios dėsnium“, kuris aiškina galios virsmus nuo kolektyvinės (menko įsitraukimo) prie bendradarbiaujančios (aukšto įsitraukimo) galios (Mayfield, 2006).

Identifikuoti skirtingi įsitraukimo lygiai taip pat gali būti siejami ir su esamais socialinių medijų komunikacijos „rėmais“, įvardijamais kaip „rinkodaros“, „įtraukimo“ ir „bendradarbiavimo“ (Kidd, 2010). Šių rėmų aiškinimas taip pat siejasi su socialinių medijų tyrimais, taikančiais E. Goffman'o dramaturginį socialinės sąveikos modelį (1959), kuris paaiškina dalyvavimą socialinėse medijose per bendruomenės tapatybės, sudarytos iš skirtingų narių virtualių tapatybių tinklo, sąvoką (Donath, 1998; boyd, 2004, 2007; Robinson,

2007; Tufekci, 2008; Mendelson ir Papacharissi, 2010). Socialinių medijų teorijų aptarimas šio darbo kontekste yra svarbus dėl socialinės tinklaveikos svetainių ir jų veikimo principų apibrėžimo (Kaplan ir Haenlein, 2010; Ellison ir Boyd, 2013), atskiriant jas nuo daugybės kitų veikiančių socialinių medijų platformų ir įrankių. Šių tyrimų įtraukimas taip pat leido geriau suvokti virtualios bendruomenės sampratą (Whittaker ir kt., 1997; Jones and Rafaeli, 2000; Preece, 2000; Rheingold, 2000; Cummings ir kt., 2002; Hummel and Lechner, 2002; Lee ir kt., 2003; Blanchard, 2004), apibrėžiant ją kaip „kompiuterinių informacinių technologijų palaikomą kibernetinę erdvę, orientuotą į dalyvių bendravimą ir sąveikavimą, siekiant generuoti narių kuriamą turinį ir užmegzti santykius“ (Lee ir kt., 2003). Tačiau visumoje socialinių medijų teorija šiame darbe nėra taikoma, nes šios srities tyrimai koncentruojasi ties virtualių tapatybių samprata, kurios aiškinimas nebuvo šio darbo tikslas.

2. TYRIMO METODOLOGIJA

Savo empiriniame tyrime aš taikau mišrius tyrimų metodus, apimančius kiekybinę ir kokybinę turinio analizę, bei grindžiamąją teoriją. Mano tyrimas atliekamas šalies mastu, t. y. analizuojant daugybinius kultūros paveldo bendruomenių, identifikuotų populiariausioje šalyje socialinės tinklaveikos svetainėje „Facebook“, atvejus. Šį pasirinkimą apsprendė tyrimo tikslas, orientuotas į platesnę žmonių paveldo bendruomenių imtį, atskleidžiant holistinį dalyvavimo suvokimą, kuris neišskirtų ir žemesnių jo formų.

Daugiapakopiniame tyrimo procese buvo identifikuoti keturi svarbiausi tyrimo etapai:

1. Pirmajame etape buvo renkami duomenys ir vykdomas apimties tyrimas, siekiant identifikuoti, kokios yra „Facebook“ žmonių kultūros paveldo bendruomenės Lietuvoje ir koks yra šios veiklos mastas (MK1). Duomenų „Facebook“ platformoje paieška buvo vykdoma naudojant bendrinius ir tikslinius raktažodžius ir atrenkant tyrimui aktualias žmonių paveldo bendruomenes (t. y. „Facebook“ puslapius ir grupes). Sudarytas duomenų rinkinys buvo charakterizuojamas, aprašant kiekvieną duomenų rinkinio vienetą (bendruomenę) šiomis charakteristikomis: 1) pavadinimas ir nuoroda; 2) bendruomenės tipas (puslapis, vieša arba uždara grupė); 3) bendruomenės paskirtis pagal esamą „Facebook“ klasifikaciją (taikoma, tik puslapiams); 4) bendruomenės dydis arba sekėjų skaičius; 5) puslapio/grupės sukūrimo data; 6) dabartinis statusas (aktyvi, mažo aktyvumo, nebeaktyvi); 7) sąsajos su kitomis socialinių medijų platformomis arba puslapiais, jei tokios identifikuotos; 8) bendruomenės pateiktas aprašas. Aprašytas duomenų rinkinys buvo analizuojamas, pateikiant kiekybinius ir kokybinius charakteristikų apibendrinimus ir apimties tyrimo išvadas.

2. Antrajame tyrimo etape, atliekant kiekybinę ir klasterių analizes, buvo vykdomas ištraukimo lygių vertinamas ir plėtojama

dalyvavimo matrica (DM), siekiant apibrėžti, kaip turėtų būti suvokiamas įsitraukimas ir dalyvavimas „Facebook“ platformoje, ir kaip jis pasireiškia skirtingose virtualiose kultūros paveldo bendruomenėse (MK2). Pasitelkiant kiekybinę turinio analizę, buvo skaičiuojami ir vertinami užfiksuoti bendro turinio kūrimo ir pokalbio buvimo atvejai, kurie lemia įsitraukimo intensyvumą. Įvertinus įsitraukimą, buvo atliekama klasterių analizė, kurios pagrindu buvo sukurta DM, parodanti menko ir aukšto lygio įsitraukimo bendruomenes, bei išskiriant aukščiausio įsitraukimo lygio arba aktyvaus dalyvavimo bendruomenes.

3. Išskiriant ir analizuojant identifikuotus dalyvaujančiųjų kultūros paveldo bendruomenių klasterius, buvo siekiama ištirti kurie kultūros paveldo objektai pagal savo tematiką dominuoja „Facebook“ platformoje ir, kokie yra tokios dalyvaujamojo paveldo veiklos principai skirtingose tematinėse grupėse (MK3). Kokybinė turinio analizė buvo atliekama grindžiamosios teorijos pagrindu (Glasser ir Strauss, 1967; Charmaz, 2006), taikant indukcinį duomenų kodavimą, kuris apibūdintų esams kultūros paveldo kategorijas. Duomenys taip pat buvo analizuojami kiekybiškai, siekiant užfiksuoti kitas galimas sąveikas, kurios charakterizuotų skaitmeninius kultūros paveldo objektus, pavyzdžiui, suskaitmeninto paveldo turinio paplitimą ir bendruomenių polinkį dalintis nuorodomis arba kurti originalų kultūros paveldo turinį.

4. Tolimesnėje dalyvaujančiųjų bendruomenių klasterių analizėje buvo siekiama suvokti, kaip ir koku mastu žmonių kultūros paveldo veikla „Facebook“ platformoje prisideda prie bendruomenių dalyvavimo ir jų įgalinimo (MK4)? Analizė taip pat buvo atliekama grindžiamosios teorijos principais, taikant indukcinį kodavimą, bei kokybinę turinio analizę, įskaitant teksto, vaizdo, pokalbių ir sentimenų analizes. Analizės rezultatai buvo interpretuojami kartu su prieš tai buvusių tyrimo etapų išvadomis, o dalyvaujamojo paveldo sąvokos aiškinimas buvo atliekamas, siūlant ne tik tarpdisciplininį koncepto interpretavimą aptartų teorijų ir tyrimų kontekste, bet ir

susiejant tyrimo išvadas su platesniu mokslinės literatūros rinkiniu, į kurį nukreipė empiriniai duomenys.

3. ANALIZĖ IR REZULTATAI

3.1. Bendruomenių apimties tyrimas

Žmonių kultūros paveldo bendruomenių apimties „Facebook“ platformoje tyrimas, kurio metu buvo identifikuoti 158 puslapiai ir 108 grupės (viso 266 bendruomenės), parodė, jog visuomenės susidomėjimas kultūros paveldu Lietuvoje yra reikšminga veikla.

Raktinių žodžių analizė atskleidė, kad populiariausi raktiniai žodžiai yra „istorija“, „antikvaras“, „paveldas“, „senienos“, taip pat ir būdvardis „senas“ (Pav. 2).

Pav. 2. Dažniausiai naudojami raktiniai žodžiai „Facebook“ puslapių ir grupių pavadinimuose (Lietuva: 44; istorija: 32; antikvaras: 31; paveldas: 25; sendaikčiai: 19; senas (-a): 18; kraštas, Vilnius: 14; fotografijos: 10; monetos, partizanai: 9; kultūra: 8; istorinė, genealogija: 7; numizmatika, dvarai, karas, Lithuania, klubas, rajonas: 6; vietos, kolekcionavimas, apleista, Lithuania, antikvariatas, Klaipėda, banknotai: 5; kolekcijos, radiniai, įdomybės, metalas piliakalniai, skelbimai, senienos, parduoti: 4; kitos, Žemaitija, Kaunas, Mažeikiai, Panevėžys, pirkti, ieškotojai, Baltic, Šiauliai, tradicijos, medaliai, kelionės, pilys, miestas, pamiršta, aukcionai, draugai, antrasis, grupė, senoviniai, žydai: 3.

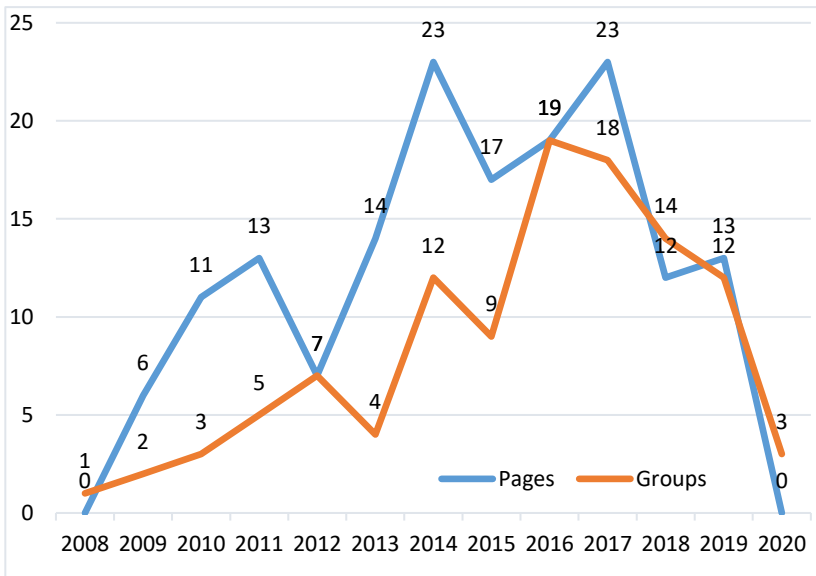
Jų populiarumas siejamas su dominuojančiomis įvairiomis istorinėmis temomis bei žmonių susidomėjimu senomis vertybėmis. Kiti populiarūs raktažodžiai, tokie kaip „partizanai“, „genealogija“ ir „karas“ taip pat parodo išskirtinių istorinių temų aktualumą. Nors iš pirmo žvilgsnio atrodytų, jog tarp esamų populiariausių raktažodžių nematome kitų kultūros paveldo kategorijų, tokių kaip archeologija ar architektūra, tačiau jų tematines sritis reiktų sieti su dažniau žmonių vartojamais žodžiais, tokiais kaip „dvarai“ ir „pilys“, kurie nurodo architektūrinio paveldo objektus, ir „piliakalniai“, kurie priklauso archeologiniam paveldui.

Tarp raktažodžių taipogi išsiskiria raktinis žodis „fotografijos“, užimantis 9 vietą populiariausiųjų sąrašė, kuris parodo senosios fotografijos svarbą ir suskaitmenintų senųjų fotografijų paplitimą „Facebook“ platformoje.

Būdvardžio „senas“ paplitimas gali būti siejamas su visuomenės gerai suvokta kultūros paveldo verte jo amžiumi (t. y. objekto amžius arba senumas nurodo jo vertingumą).

Raktinių žodžių analizė, parodanti miestų pavadinimų ir regionų paminėjimus, atskleidė ir vietos paveldo svarbą, kurio reikšmingumas buvo pakartotinai patvirtintas ir tolimesnės kokybinės turinio analizės metu.

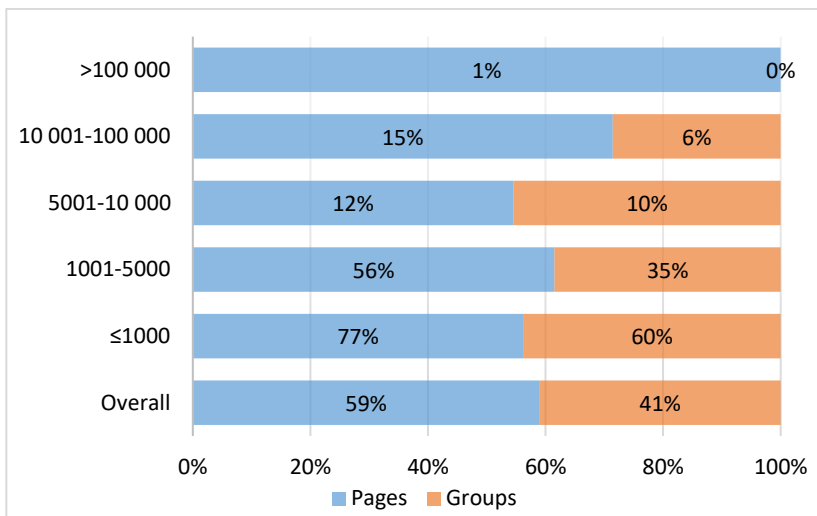
Bendruomenių susikūrimo išsidėstymas laiko juostoje ir jų ilgaamžiškumo analizė nurodo, jog pirmoji žmonių paveldo bendruomenė susikūrė 2008 m. (Pav. 3), o nuo 2009 m. jų kūrimas vis augo. Pastarųjų dvylikos metų (2008 – 2019 m.) duomenų kreivė rodo stabilią augimo tendenciją, žinoma, su tam tikrais pikais ir nuosmukiais. Reiktų pastebėti, kad paskutiniųjų dviejų metų duomenys rodo, jog žmonių paveldo bendruomenių kūrimo tendencija yra kiek lėtėjanti. Taip pat matome, kad 2018 m. pirmą kartą buvo fiksuotas didesnis sukurtų grupių nei puslapių skaičius, kas rodo augantį grupių populiarumą ir tam tikrus poslinkius kultūros paveldo SNS praktikoje, siekiant didesnio bendradarbiavimo turinio kūrimo srityje, kuris dažniau pasireiškia „Facebook“ grupėse.

Pav. 3. Lietuviškų kultūros paveldo bendruomenių (puslapių ir grupių) sukūrimo „Facebook“ platformoje laiko juosta

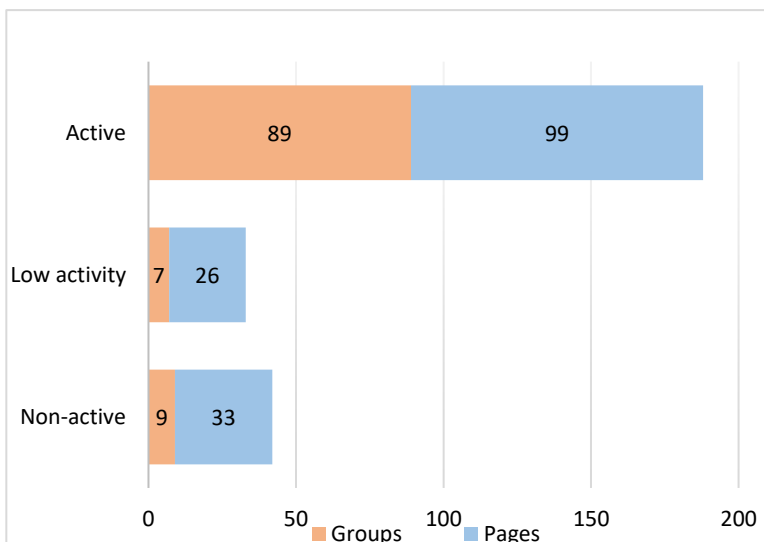
Bendruomenės tipų analizė parodė, kad vyraujantys skirtumai tarp bendruomenių tipų (t. y. puslapių ir grupių), siejami su skirtingais veiklos principais, kur yra laikoma, jog grupės kur kas labiau įgalina bendrą turinio kūrimą nei puslapiai, yra svarbūs, ir į juos reiktų atsižvelgti, vykdant tolimesnę turinio analizę. Tačiau, kai kuriais atvejais, šie skirtumai pasireiškėdavo menkai. Pavyzdžiui, bendruomenių tyrimas parodė pakankamai harmoningą grupių ir puslapių pasiskirstymą pagal bendruomenės dydžius, reiškiantį, jog grupės, taip pat kaip ir puslapiai, yra pajėgios pritraukti dideles auditorijas (Pav. 4). Tačiau, labai didelių, virš 10 000 sekėjų turinčių, bendruomenių atveju, matome „Facebook“ puslapių pranašumą šiuo atžvilgiu. Bendruomenių dydžio analizė taip pat parodė, kad žmonių kultūros paveldo veikloje dominuoja labai mažos (≤ 1000 sekėjų) ir

mažos (1001–5000 sekėjų) bendruomenės, kurios sudaro 85% (226) viso duomenų rinkinio.

Pav. 4. Puslapių ir grupių pasiskirstymas skirtingo dydžio bendruomenių klasteriuose

Dar vienas pastebėjimas apie puslapių ir grupių skirtumus yra siejamas su bendruomenių veiklos intensyvumo ir jų tvarumo analize. Pastebėta, jog grupės yra kur kas tvaresnės nei puslapiai, nes jos sudaro mažesnę procentinę dalį tarp neaktyvių arba mažo aktyvumo bendruomenių (Pav. 5).

Pav. 5. Puslapių ir grupių pasiskirstymas aktyvių, neaktyvių ir mažai aktyvių „Facebook“ bendruomenių klasteriuose

3.2. Bendruomenių įsitraukimo vertinimas ir „Dalyvavimo matricos“ sukūrimas

Bendruomenių įsitraukimo konceptualizavimas buvo viena iš svarbiausių tyrimo užduočių, kuri apibrėžė visuomenės dalyvavimo kultūros paveldo srityje, pasitelkiant „Facebook“ socialinės tinklaveikos svetainę, principus. Tyrimui atlikti buvo pasirinkta kokybinė turinio analizė, kurios metu buvo vertinamas vartotojų įsitraukimas, remiantis prielaida, jog egzistuoja skirtingi įsitraukimo lygiai.

Kaip buvo aptarta teorinėje darbo dalyje, analizei atlikti buvo pasirinktas Fung'o (2006) teorinis dalyvavimo modelis, kurio pagrindu įsitraukimas buvo apibrėžtas kaip dviejų veiksmų (kintamųjų) derinys, t. y. dalyvių atranka (nuo pavienės iki visuminės) ir komunikacijos intensyvumas (nuo mažo iki aukšto).

Šių teorinių principų taikymas „Facebook“ įsitraukimo vertinimo modelyje reiškė, jog buvo vertinami:

A. Bendro turinio kūrimo atvejai (veiksnyš iš dalies atitinka dalyvių atrankos principą Fung'o modelyje), parodantys daugiau nei vieno asmens įsitraukimą, kuriant bendruomenės turinį (įrašus). Šis apskaičiavimas buvo išreikštas kiekybiškai, nurodant tikslų vartotojų skaičių, kurie kuria arba dalinasi įrašais.

B. Pokalbio intensyvumas (veiksnyš iš dalies atitinka komunikacijos intensyvumą Fung'o modelyje), kuris parodo esamų pokalbių apimtį, kiekybiškai nurodant esamų komentarų ir komentatorių skaičių.

Šių dviejų apskaičiuotų kintamųjų įvertinimo rezultatai buvo atvaizduojami dvimatėje dalyvavimo matricoje (DM), kurioje Y ašis parodo pokalbio intensyvumą, o X ašis – bendro turinio kūrimą. Šiuos du kintamuosius aš prilyginau indeksams ir sukūriau formules jų apskaičiavimui:

Pokalbio intensyvumo indeksas yra kiekybinė indikacija, nurodanti vartotojų pokalbio (komentarų) mastą duomenų rinkinyje, kurio imtis yra dešimt įrašų, ir yra apskaičiuojama pagal formulę:

$$\text{Bendras komentarų skaičius} \times \text{Individualių komentatorių skaičius} / 10$$

Pavyzdžiui, tokios formulės taikymas „Facebook“ puslapio „Senasis Kaunas“ duomenų rinkinyje parodė, kad iš viso buvo fiksuota 457 komentarai, kuriuos parašė 288 skirtingi vartotojai. Taigi, pritaikant formulę, pokalbio intensyvumo indeksas yra lygus 13162 (t. y. $457 \times 288 / 10 = 13162$). Šis pateiktas pavyzdys nėra atsitiktinis dėl to, kad jis nurodo aukščiausią indekso reikšmę iš visų 187 apskaičiuotų „Facebook“ bendruomenių indeksų.

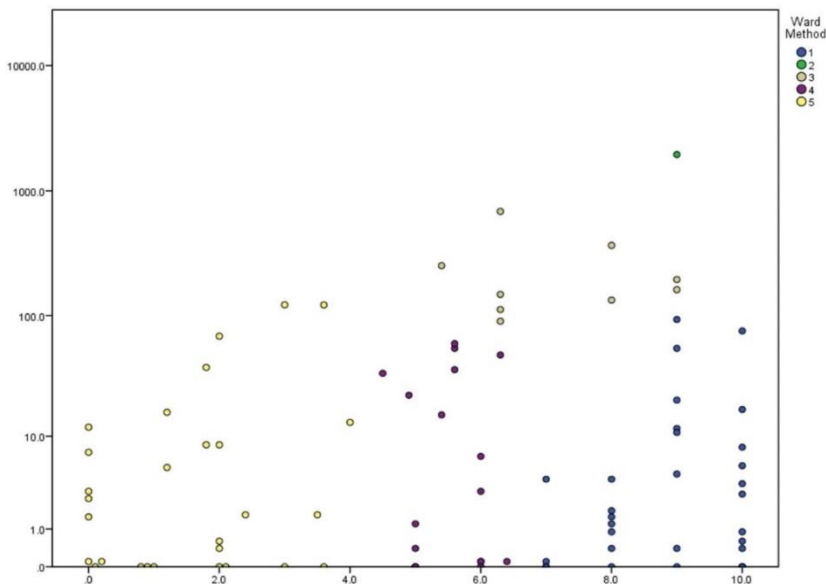
Bendro turinio kūrimo indeksas yra kiekybinė indikacija, nurodanti kitų vartotojų (ne administratorių ir moderatorių) įsitraukimo į turinio kūrimą atvejus duomenų rinkinyje, kurio imtis yra dešimt įrašų, ir yra apskaičiuojama pagal formulę:

*Įrašus sukūrusių vartotojų skaičius x Įrašų, kuriuos sukūrė
vartotojai, skaičius / 10*

Skirtingai nuo pokalbių intensyvumo indekso, kuris negali būti apibrėžtas baigtine reikšme, šis indeksas turi apibrėžtą verčių diapazoną nuo 0,1 iki 10. Pavyzdžiui, visais atvejais didžiausias įsitraukusių vartotojų skaičius gali būti dešimt, kuris taip pat sutaptų su įrašų skaičiumi (t. y. visus dešimt įrašų sukūrė dešimt skirtingų vartotojų): $10 \times 10 / 10 = 10$). Tuo tarpu, mažiausia vartotojų įsitraukimo vertė reikštų, jog yra tik vienas vieno vartotojo sukurtas įrašas: $1 \times 1 / 10 = 0,1$).

Tačiau, kaip jau buvo pastebėta, atliekant apimties tyrimą, egzistuojantys skirtumai tarp dviejų skirtingų „Facebook“ bendruomenių tipų (puslapių ir grupių) buvo esminiai, nulemiantys labai netolygų grupių ir puslapių klasterių išsidėstymą matricoje. Dėl šios priežasties, buvo atliktos dvi klasterių analizės, kurių pagrindu buvo sukurtos dvi DM. Žemiau pateiktos DM dendogramos (Pav. 6 ir Pav. 7) parodo, kaip skiriasi bendruomenių įsitraukimo reikšmės dviems „Facebook“ bendruomenių tipams. Tačiau abiejų DM apatinis kairysis kampas ties X ir Y ašių sankirta žymi žemiausią įsitraukimo lygį, o aukščiausias dešinysis kampas rodo didžiausias įsitraukimo reikšmes.

Klasterių analizė buvo atlikta, naudojant Socialinių mokslų statistikos paketą (SPSS) ir taikant Ward metodą, kuris klasterizavo bendruomenes pagal jų panašumus, taip išskirdamas devynis klasterius, iš kurių penki priklauso grupėms ir keturi puslapiams.

Pav. 6. „Facebook“ grupių dalyvavimo matrica, parodanti skirtingų klasterių išsidėstymą pagal jų įsitraukimo lygį (X ašis – bendro turinio kūrimo indeksas, Y ašis – pokalbio intensyvumo indeksas)

Grupių DM (Pav. 6) išsiskiria penki esminiai grupių klasteriai pagal jų įsitraukimo lygį:

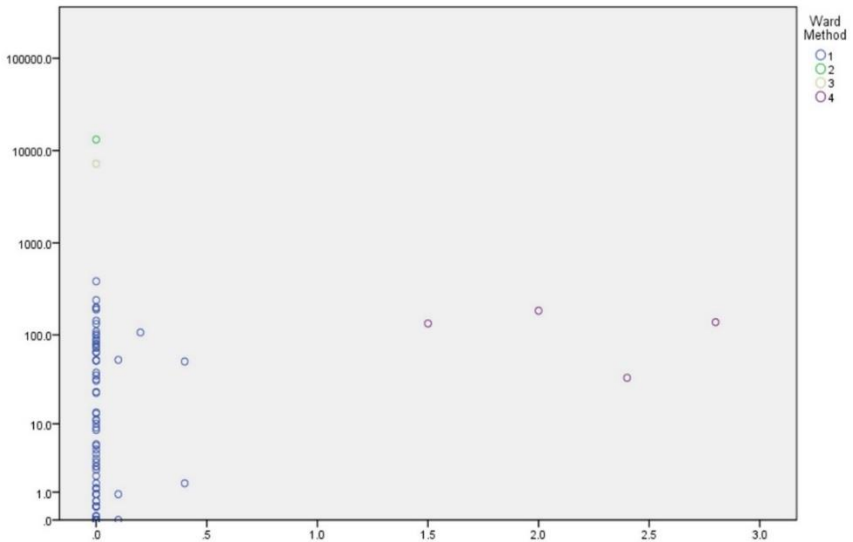
- G5 klasteris rodo mažiausiai įsitraukusias bendruomenes, nes abiejų indeksų reikšmės svyruoja nuo mažų iki vidutinių.
- G4 klasterį sudaro bendruomenės, turinčios vidutinės reikšmės turinio kūrimo indeksą ir žemą arba vidutinį pokalbio intensyvumo indeksą.
- G3 klasteriui būdingas aukštas pokalbio intensyvumo indeksas ir vidutinis arba šiek tiek aukščiau vidutinio bendro turinio kūrimo indeksas.
- Klasteris G2 yra unikalus, nes jį sudaro tik viena grupė, kurios abiejų indeksų reikšmės yra labai didelės.

- G1 klasteriui būdingas intensyvus bendro turinio kūrimas, tačiau žemas arba vidutinis pokalbio intensyvumas.

Puslapių DM (Pav. 7) išsiskiria keturi esminiai klasteriai pagal jų įsitraukimo lygį:

- P1 klasteris rodo mažiausiai įsitraukusias bendruomenes, nes daugumoje atvejų bendro turinio kūrimo reikšmė lygi nuliui arba yra labai maža ($<0,5$). Pokalbio intensyvumo indeksas yra žemas arba žemesnis nei vidutinis.
- P2 klasteris išskiria bendruomenes su gana aukštu pokalbio intensyvumo indeksu, tačiau nuliniu bendro turinio kūrimo indeksu.
- P3 klasteriui priklauso tik viena bendruomenė, turinti aukštą pokalbio intensyvumą, bet nulinę bendro turinio kūrimo reikšmę.
- P4 klasteriui taip pat priklauso tik viena bendruomenė, kuri turi labai aukštą pokalbio intensyvumą, kai bendro turinio kūrimo reikšmė lygi nuliui.

Apibendrinant abiejų DM duomenis, reiktų pažymėti, jog bendruomenių pasiskirstymas pagal įsitraukimo lygį nėra tolygus, ir daugumoje šios bendruomenės yra menkai įsitraukę, o stipriai įsitraukę bendruomenės yra išimtis dalyvaujamojo paveldo praktikoje nei įprasta tendencija. Tokios bendruomenės sudaro 9% (16 iš 187) „Facebook“ svetainių, kai tuo tarpju 65% (121) bendruomenių yra žemiausio įsitraukimo lygio.

Pav. 7. „Facebook“ puslapių dalyvavimo matrica, parodanti skirtingų klasterių išsidėstymą pagal jų įsitraukimo lygį (X ašis – bendro turinio kūrimo indeksas, Y ašis – pokalbio intensyvumo indeksas)

3.3. Dalyvaujamųjų bendruomenių atvejų analizė: kultūros paveldo turinio ir dalyvavimo prielaidų tyrimas

Dalyvaujamųjų bendruomenių atvejų tyrimui atlikti buvo atrinkti tie klasteriai, kuriuose fiksuotas aukščiausi įsitraukimo lygiai (G2, G3, P2, P3, P4). Tuo būdu, kokybinėje ir kiekybinėje turinio analizėje buvo tyrinėtos 16 bendruomenių, iš kurių 10 buvo grupės ir 6 puslapiai (1 lentelė). Analizės tikslas – išsiaiškinti, kokios kultūros paveldo temos lemia aktyvų žmonių įsitraukimą „Facebook“ platformoje, ir kaip šios tematinės sritys formuoja dalyvaujamojo paveldo paradigmą?

Analizė parodė, jog „Facebook“ įrašai apima platų paveldo kategorijų spektrą, kuriame paveldo objektai gali būti siejami su paveldo vietomis, laikotarpiais, istorinėmis asmenybėmis ir pan.,

tačiau, apibendrinant duomenis, buvo išskirtos esminės bendruomenių tematinės kryptys (1 lentelė). Kaip matome lentelėje, kai kurias bendruomenes (pvz., „Lietuvos istorijos ieškotojų klubas“, „Zanavykijos istorijos ieškotojų klubas“) galima apibūdinti kaip įvairiapusės istorinė tematikos (4), o kitas sieti su nišinėmis kultūros paveldo temomis, pavyzdžiui, istorine partizanų tematika (5), etnokultūrinius elementus išryškinančiais rankdarbiais (6) arba senųjų televizijos programų pristatymu (7). Genealogijos bendruomenės sudaro atskirą teminę kultūros paveldo grupę (3) ir parodo didelį visuomenės susidomėjimą archyviniais metrikų įrašais ir savo giminės šaknų paieška. Kita populiarūs žmonių interesų sritis yra senienos, t. y. įvairūs seni daiktai arba radiniai (4), kur jų įsigijimas (sandorio ar jų paieška) yra reikšmingas bendruomenės formuojantis veiksnys. Didžiausią bendruomenių grupę sudaro vietos paveldas (1), kuris dažniausiai yra reprezentuojamas per vietovių, kraštovaizdžių, architektūros istorines fotografijas arba žmonių ir jų kasdienybės senąsias nuotraukas.

Šias tematinės grupes lentelėje taip pat papildžiau kiekybiniais bendruomenių vertinimo rodikliais, kurie charakterizuoja jas pagal esamas sąsajas su vietovėmis, skaitmeninto turinio naudojimu ir originalaus (sukurto) turinio arba dalijimosi nuorodomis į tokį turiniu paplitimu (1 lentelė). Šiems kiekybiniais rodikliams apibūdinti, naudojau jų pasireiškimo dažnio apskaičiavimus, priskiriant žemam ($\leq 30\%$), žemiau nei vidutiniam ($> 30\% \leq 50\%$), aukščiau nei vidutiniam ($> 50\% \leq 70\%$) ir dažnam ($> 70\%$) pasireiškimo dažniui apibūdinti. Analizė parodė, kad, išties, kai kurios identifikuotos paveldo tematika panašios grupės, taip pat turi ir panašius kiekybinius rodiklius (1 lentelė). Tuo būdu, šie rodikliai padėjo geriau charakterizuoti esamus bendruomenių veiklos modelius, siejamus su esminiais dalyvavimo būdais ir dalyvaujamojo paveldo principais bei atskleidė dalyvaujamojo paveldo raiškos modelius socialinės tinklaveikos svetainėje.

1 lentelė. Bendruomenių grupavimas pagal jų tematiką ir kitus turinį ir veiklos pobūdį charakterizuojančius požymius

Bendruomenės pavadinimas	Dominuojanti kultūros paveldo tematika	Dominuojantis istorinis periodas	Vietos paveldas	Suskaitme -nintas turinys	Sukurtas (originalus) turinys
1. Nostalgiškos bendruomenės ir praeities vietos					
„Senasis Kaunas”	Vietos istorija (gatvės, skverai, pastatai, paminklai, restoranai, parduotuvės, miesto kraštovaizdžiai ir kt.)	1940-1989 m.	Daug	Daug	Daug
„Panevėžio krašto istorija“	Vietos istorija (gatvės, pastatai, parduotuvės, mokykla ir kt.)	1940-1989 m.	Daug	Daug	Daugiau nei vidutiniškai
„Mylimas Vilnius“	Vietos istorija (gatvės, skverai, stotis, bažnyčios, pilis, miesto kraštovaizdžiai, senamiestis, žydai, totoriai ir kt.)	1795-1918 m. 1918-1939 m.	Daug	Daug	Daug
„Senasis Radviliškis ir rajonas“	Vietos istorija (gatvės, pastatai, parduotuvės ir kt.) ir vietos žmonių istorija (šėimos, vaikai, kareiviai, mokytojai ir kt.)	1940-1989 m.	Daug	Daug	Daug
„Švenčionėliai istorijos vingiuose“	Vietos istorija (bažnyčia, stotis ir kt.) ir vietos žmonių istorija (šėimos, vaikai, kareiviai, mokytojai ir kt.)	1940-1989 m.	Daug	Daug	Daug
2. Genealogijos entuziastai ir bendruomenių archyvų praktikos					
„Domiūsiai genealogija“	Genealogija ir archyviniai įrašai, giminės istorija	1795-1918 m.	Daug	Mažai	Daug
„Šiaurės Žemaitijos genealogija (douninkų kraštas)“	Genealogija ir archyviniai įrašai, giminės istorija	Nėra	Daug	Daugiau nei vidutiniškai	Daug
„Genealogijos Kooperatyvas“	Genealogija ir archyviniai įrašai, giminės istorija	Nėra	Mažiau nei vidutiniškai	Mažai	Mažai

3. Skaitmeninės agoros kultūros paveldo kolekcininkams ir mėgėjams					
„SENOVINIAI įrankiai, technika ir atributika“	Senoviniai daiktai (mašinos, įrankiai, indai, žurnalai, monetos, gramofonai ir kt.)	1940-1989 m.	Mažai	Nėra	Daug
„radiotechnika ir kitos sovietinės vertybės“	Senoviniai elektroniniai prietaisai (radijai, gramofonai, plokštelės, garsiakalbiai ir kt.)	1940-1989 m.	Nėra	Nėra	Daug
„Metalo detektorių radiniai, įranga, perku -parduodu.“	Senoviniai radiniai (monetos, pakabukai, žiedai, antspaudai, pasagos, įrankiai ir kt.)	Nėra	Mažai	Nėra	Daug
4. Istorijos kuratorių ir naratorių forumai					
„Lietuvos Istorijos Ieškotojų Klubas“	Įvairios istorinės temos (paveldo vietovės, karai, baudžiava, vikingai ir kt.)	Įvairūs	Mažiau nei vidutiniškai	Daugiau nei vidutiniškai	Mažai
„Zanavykijos istorijos ieškotojų klubas“	Įvairios istorinės temos (karai, partizanai, bažnyčių istorija, kapinės, senos knygos, žymūs žmonės ir kt.)	Įvairūs	Daug	Below average	Below average
5. Virtualūs memorialai ir atminties bendruomenės					
„Lietuvos partizanų istorija.“	Partizanai ir vietiniai žmonės, tremtiniai, įvykiai (susirėmimai)	1940-1989 m. (ypač 5-6 deš.)	Mažiau nei vidutiniškai	Daugiau nei vidutiniškai	Mažai
6. Amatnininkai ir gyvuojančių tradicijų puoselėtojai, atrandantys šeimos lobius ir užmirštas istorijas					
„Močiūčių raštai“	Liaudies menas, etno ornamentai, amatininkystė ir amatininkų darbai (staltiesės, antklodės, servetėlės ir kt.)	Nėra	Mažai	Mažai	Daugiau nei vidutiniškai
7. Hedonistinis kultūros paveldas ir bedruomenių pramogų vietos					
„TV Archyvai“	Televizijos programos (serialia, naujienos, šou ir kt.), anonsai ir reklamos	Nuo 1990 m.	Nėra	Daug	Daug

Pagal identifikuotus bendruomenių dalyvavimo būdus, išskyrčiau septynias principines žmonių paveldo bendruomenes, kurių veikla yra siejami su dalyvaujamojo paveldo reprezentavimu (1 lentelė). Mano pasiūlyta klasifikacija buvo grindžiama daugybinių atvejų tyrimais ir surinktais empiriniais duomenimis, kurie ir atskleidžia šių tendencingų dėsnių egzistavimą „Facebook“ platformoje. Lentelėje pateikti apibendrinti duomenys rodo, jog tarp lietuviškų dalyvaujančiojo paveldo žmonių bendruomenių egzistuoja:

1. Nostalgiškos vietos paveldo bendruomenės, kuriose pasakojama miestų ir miestelių istorija, pritraukiant šia vieta besidominančius žmones. Tokios bendruomenės pasižymi aukštu turinio kūrimo lygiu ir dideliu senosios fotografijos naudojimu.

2. Paveldo bendruomenės, pasižyminčios išskirtiniu susidomėjimu genealoginiais tyrimais ir archyvinių įrašų platinimu. Genealogija besidominančių grupių veikimo pobūdis šiek tiek skiriasi, nes kai kuriose yra labiau akcentuojamos sąsajos su vietomis ir figūroja originalūs (sukurti) įrašai, kai tuo tarpu kitose grupėse išryškėja dalinimosi nuorodomis į archyvinius šaltinius tendencija ir vietos akcentuojamas retai. Šie skirtumai atskleidė skirtingus minios išminties modelius, kur pirmieji pasireiškia kaip pavieniai žinių paieškos ar pagalbos prašymo atvejai, o antrieji kaip tikslinga bendruomenių darbo su archyvine medžiaga praktika (pvz. įrašų indeksavimas).

3. Paveldo kolekcininkų ir mėgėjų bendruomenės, kurių nariai domisi senomis vertybėmis ir radiniais. Dažnai tokiose grupėse svarbi ir vertybių pirkimo bei pardavimo veikla, o taip pat ir su senienomis susiję diskusijos. Visos šios bendruomenės pasižymi aukštu turinio kūrimo lygiu, menku skaitmeninto turinio naudojimu ir pavienėmis sąsajomis su konkrečiomis vietovėmis.

4. Istorijos pasakotojų bendruomenės, kurias domina įvairios istorinės temos. Dažniausiai jų nariai dalinasi nuorodomis į istorinės tematikos straipsnius ir įrašus. Šioms grupėms būdingas vidutinis suskaitmeninto turinio (nuotraukų, archyvinių įrašų ir kt.) naudojimas, bet kai kuriais atvejais istoriniai pasakojimai ir įvykiai

aptariami konkrečios vietovės kontekste (pvz., grupė „Zanavykijos krašto istorija“).

5. Paveldo bendruomenės, skirtos nišinėms, dažniausiai sunkiojo paveldo (pvz. partizanų), temoms atskleisti. Šių bendruomenių veikimo principai labai panašūs kaip ir istorijos pasakotojų, t. y. dalinimasis nuorodomis, mažesnis skaitmeninio vizualinio turinio naudojimas ir menkos sąsajos su vietovėmis.

6. Paveldo bendruomenės, akcentuojančios etnografinio ir nematerialaus paveldo svarbą, skirtos tradicijų, papročių ir amatų puoselėjimui. Paprastai jos pasižymi subalansuota turinio kūrimo ir kuravimo veikla, skiria mažai dėmesio vietų paveldui bei naudoja mažai suskaitmeninto turinio.

7. Hedonistinio kultūros paveldo bendruomenės, užsiimančios išskirtinės tematikos paveldo propagavimu (pvz. „TV Archyvai“), kuris pateikimas linksma pramogine forma. Tokių bendruomenių turinys neturi sąsajų su vietomis, bet čia labai svarbūs turinio kūrimo ir suskaitmeninto paveldo (senų televizijos programų, anonsų ir reklamų video įrašų) naudojimo ir platinimo aspektai.

4. IŠVADOS

Ši disertacija atskleidžia žmonių dalyvavimo kultūros paveldo veiklose, pasitelkiant socialinės tinklaveikos svetaines, svarbą. Tai vienintelis tokios plačios apimties tyrimas, kuris pateikia holistinį požiūrį į žmonių dalyvavimą šalies mastu, analizuojant daugybinius atvejus ir duomenis, surinktus iš 266 „Facebook“ bendruomenių.

Atsakydamas į pirmąjį keliamą mokslinį klausimą, kokias žmonių kultūros paveldo bendruomenes galime identifikuoti „Facebook“ socialinės tinklaveikos svetainėje ir koks yra žmonių įsitraukimo į kultūros paveldo veiklas mastas (MK1), tyrimas atskleidė, jog žmonių formuojama kultūros paveldo praktika „Facebook“ platformoje yra plataus masto ir stabiliai auganti veikla, prasidėjusi 2008 m. Identifikuotos 266 bendruomenės rodo įvairiapusių visuomenės susidomėjimą skirtingomis kultūros paveldo temomis, tačiau taip pat galime pastebėti, jog didžiausias žmonių dėmesys yra skiriamas istorinėms tematikoms, vietų paveldui ir sendaikčiams. Aktyvios žmonių bendruomenės sudaro 72% visos imties, tačiau jų įsitraukimo lygiai ženkliai skiriasi, o aukštesnio lygio įsitraukimas yra siejamas tik su tam tikrais kultūros paveldo objektais ir specifiniais dalyvavimo motyvais.

Tyrimas akcentavo, jog tarp dviejų „Facebook“ bendruomenių tipų (puslapių ir grupių) egzistuoja esminiai jų veikimo ir valdymo skirtumai, kurie buvo ypač svarbūs įsitraukimo ir dalyvavimo apibrėžime, kuris pasireiškia skirtingose virtualiose kultūros paveldo bendruomenėse (MK2). Remdamasi dalyvavimo teorija ir „demokratijos kubo“ modeliu (Fung, 2006), aš sukūriau „Dalyvavimo matricą“ (DM), skirtą įvertinti žmonių įsitraukimo lygį tiek „Facebook“ puslapiuose, tiek grupėse. DM siūlo įsitraukimą suvokti ne kaip hierarchinę (žemo-aukšto) lygio struktūrą, bet kaip dimensinę matricą, kurioje egzistuoja įvairesni žmonių bendradarbiavimą nulemiančių veiksnių deriniai. Svarbiausi kriterijai, kuriais remiantis buvo vertinamas įsitraukimas „Facebook“ bendruomenės, yra bendro turinio kūrimo atvejai ir esamų pokalbių

intensyvumas. Tyrimas atskleidė, jog žmonių įsitraukimas yra netolygus su dideliais menkai įsitraukusių bendruomenių klasteriais ir mažesniais aukšto lygio įsitraukimo klasteriais, taip pat ir pavieniais atvejais, kurie parodo labai aktyvų žmonių dalyvavimą bendruomenėje. Visumoje, aktyvus dalyvavimas fiksuotas 9% (16) visų analizuotų „Facebook“ bendruomenių, o pagrindinis įsitraukimo klasterių skirtumas tarp puslapių ir grupių nulemiantis veiksnys buvo ne pokalbio intensyvumas, bet bendro turinio kūrimas, kuris aktyviau pasireiškia grupėse.

Identifikavus aktyviai dalyvaujančių bendruomenių klasterius, buvo atlikta kokybinė ir kiekybinė analizė, siekiant nustatyti, koks kultūros paveldas pagal savo tematiką dominuoja „Facebook“ platformoje ir, kokie yra tokios dalyvaujamojo paveldo veiklos principai skirtingose tematinėse grupėse (MK3)? Analizė parodė, jog „Facebook“ kultūros paveldo turinys dažniausiai yra daugialypės ir hibridinės prigimties, ir gali būti siejamas su įvairiais kultūros paveldo objektais, vietomis, istorinėmis asmenybėmis bei laikotarpiais. Apibendrinus kompleksinius duomenis, pavyko išskirti septynias dominuojančias skaitmeninio paveldo tematinės sritis: vietų paveldas (1), genealogija (2), sendaikčiai (3), istorija (4), partizanų istorija (5) amatai ir tradicijos (6) bei televizijos programų archyvai (7).

Tačiau analizė taip pat atskleidė, kad identifikuotos tematinės kultūros paveldo sritys neišvengiamai siejasi su informaciniais objektais ir jų atributais, pavyzdžiui, suskaitmeninto turinio naudojimu, polinkiu kurti originalius įrašus arba tendencija dalintis nuorodomis, o taip pat ir su žmonių motyvais ir interesais, kurie skatina aktyvų dalyvavimą. Taigi, paskutiniame analizės etape aš sutelkiau dėmesį į dalyvavimo būdų ir veiksmų (motyvų ir ketinimų) išaiškinimą, bandant suprasti, kaip ir kokių mastu žmonių kultūros paveldo veikla „Facebook“ platformoje prisideda prie bendruomenių dalyvavimo ir jų įgalinimo (MK4)? Tyrimo rezultatai suteikė vertingų įžvalgų apie dalyvaujamojo paveldo bendruomenių pobūdį ir skaitmeninių paveldo objektų reikšmę šių bendruomenių veikloje.

Nostalgiškos bendruomenės, besidominančios vietų istorija ir senąja fotografija, sudaro vieną iš gausiausių dalyvaujamojo paveldo bendruomenių grupių. Jose svarbią vietą užima žmonių įspūdžiai, emocijos ir atsiminimai, kurių pagrindu yra kuriamas santykis su praeities vieta (dažniausiai, gimtuoju miestu ar miesteliu), nulemiantis ilgų pokalbių tarp bendruomenės narių užsimezgamą. Vietos istorija dažniausiai yra vaizduojama per senąsias fotografijas, kuriose užfiksuota miestų architektūra, pastatai, kintantys kraštovaizdžiai arba žmonių kasdienybės vaizdai. Kai kuriais retais atvejais žmonių dėmesys vietos paveldui (pavyzdžiui, puslapio „Senasis Radviliškis ir rajonas“ atvejis), gali reikšti ir kultūrinės – istorinės erdvės (muziejaus), kurioje būtų įprasminama vietos istorija ir atmintis trūkumą. Tokiu atveju, socialinės tinklaveikos svetainė sukuria tokią erdvę ir įgalina žmones komunikuoti ir reprezentuoti savo gimtojo miesto istoriją.

Susidomėjimas genealogija yra populiarī istorijos entuziastų ir mėgėjų veikla, kuri, socialinių medijų pagalba, skatina bendruomeninių archyvų praktikas. Noras atrasti savo šeimos istoriją yra žinomas ir plačiai aptartas, tačiau žmonių dėmesys socialinės tinklaveikos svetainėms papildo esamą skaitmeninių paslaugų bei profesinių žinių ir pagalbos trūkumą. Atsiradę gausūs suskaitmenintų archyvų įrašai ir atvira prieiga prie jų, skatina žmones domėtis savo šeimos istorija, tačiau daugeliu atveju šie įrašai yra sunkiai perskaitomi ar suprantami, jiems gali būti reikalingas vertimas. Tokiu atveju, pasitelkdami socialinės tinklaveikos svetaines, žmonės buriasi į grupes, kuriose, minios išminties pagalba, randa reikiamus atsakymus arba kartu vykdo tikslingą veiklą, dirbdami su archyviniais įrašais (t. y. juos indeksuoja, aprašo metaduomenimis ir kt.).

Socialinės tinklaveikos svetaines taip pat galima sulyginti su skaitmeninėmis agoromis, kuriose buriasi paveldo kolekcininkai ir mėgėjai. Sendaikčių kolekcionavimas ir prekyba jais visada buvo svarbi ir populiarī paveldo veikla, tačiau, panašu, kad prie jos palaikymo ir skatinimo prisideda ir socialinės medijos. „Facebook“

platformoje egzistuoja daugybė sendaikčių prekybos vietų, tačiau dalyvaujamosios paveldo bendruomenės nuo jų skiriasi tuo, kad šių bendruomenių nariai domisi kolekcionuojamų daiktų istorija, jų savybėmis, panaudojimu arba jų konservavimu ir aktyviai apie tai diskutuoja tarpusavyje.

Istorinės tematikos diskusijos ir naratyvai, dažnai atkartojantys šiuolaikines aktualijas, yra linkę skliti paveldo kuratorių bendruomenėse. Istorinės temos dėl savo įvairiapusiškumo ir universalumo visada buvo visuomenės interesų centre, tačiau skirtingų istorinių naratyvų egzistavimas ir asmeniniai žmonių požiūriai į istoriją dažnai tampa ginčių ir konfrontacijų, pasireiškiančių bendruomenės narių pokalbiuose, priežastimi. Tokie prieštaringi pokalbiai pasireiškia nedažnai ir tik didesnėse bendruomenėse, o mažesnės istorijos kuratorių ir naratorių bendruomenės dažniausiai išvengia prieštaringų konfrontacijų.

Kai kuriais atvejais socialinės tinklaveikos svetainės veikia kaip virtualūs memorialai, kurie įgalina atminties bendruomenių sukūrimą. Vienas iš tokių pavyzdžių yra Lietuvos partizanų istorijos komunikacija „Facebook“ platformoje. Ši bendruomenė yra skirta pagerbti ir šlovinti partizanų atminimą, o partizanų kaip didvyrių atvaizdavimas yra komunikacinių pranešimų centre. Tokį partizanų atminimo diskursą kuria bendruomenės nariai, tarp kurių reikšmingą vietą užima profesionalūs partizanų istorijos tyrinėtojai ir istorikai, atminties institucijos, partizanų palikuonys ir gyvi praeities įvykių liudytojai, o taip pat ir pilietiškai bendruomenės nariai, demonstruojantys šlovinančio naratyvo vienybę partizanų istorijos klausimais.

„Nutyłeta“ ir feministinė istorija bei „neįvertintas“ kultūros paveldas, socialinės tinklaveikos svetainių pagalba, randa unikalius būdus tapti matomu. „Facebook“ bendruomenė „Močiučių raštai“, kurioje amatininkystės ir tradicijų puoselėtojai dalinasi tradiciniais rankdarbiais yra ne tik vienas iš būdų reprezentuoti etnokultūrinį palikimą, bet ir papasakoti nutylėtas vyresniosios kartos moterų istorijas. Močiučių rankdarbių nuotraukos „Facebook“ grupėje

pristatomos kaip vertingi muziejiniai eksponatai, galiausiai suradę savo auditorijas, o bendruomenės narių pokalbiuose išryškėja moterų pasakojimai ir feministinės istorijos motyvai.

Mano tyrimas taip pat atskleidė ir „Facebook“ platformoje paplitusio hedonistinio paveldo, kuris kuriamas kaip nuotaikingas pramoginio pobūdžio skaitmeninis turinys, svarbą. Toks paveldas suburia emocingą ir nostalgiką virtualią bendruomenę ir veikia kaip nauja pramogų vieta, kuri apjungia skirtingų kartų auditorijas. Hedonistinio paveldo bendruomenės pavyzdys Lietuvoje yra „Facebook“ puslapis „TV Archyvai“, kuris reprezentuoja Lietuvos televizijos, popkultūros ir devintojo dešimtmečio istoriją, kuri, nors ir būdama reikšmingu Lietuvos istorijos laikotarpiu, viešoje virtualioje erdvėje vis dar nėra pakankamai iškomunikuota.

Aptarti skirtingi socialinės tinklaveikos svetainėje „Facebook“ veikiantys bendruomenių tipai, žmonių įsitraukimo ir dalyvavimo motyvai bei specifinės dominuojančios skaitmeninio paveldo tematinės sritys sudaro prielaidas dalyvaujamojo paveldo konceptui apibrėžti. Tuo būdu, dalyvaujamas paveldas turėtų būti suvokiamas kaip nauja kultūros paveldo praktikų forma, atsirandanti iš žmonių bendradarbiavimo, kuriant turinį ir diskutuojant, bei tikslingai dalyvaujant kultūros paveldo veiklose dėl nostalginių paskatų, atminties įamžinimo, mėgėjiškų interesų, saviraiškos ir pomėgių bei ieškant alternatyvių žinių ir informacijos šaltinių.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

- Arnstein, S. R. (1969). A Ladder of Citizen Participation. *Journal of the American Institute of Planners*, 35(4), 216–224.
- Benardou, A., Constantopoulos, P., Dallas, C. J., & Gavrillis, D. (2010). A Conceptual Model for Scholarly Research Activity. *ICConference 2010: The Fifth Annual IConference*, 26–32.
- Blanchard, A. (2004). Virtual Behavior Settings: An Application of Behavior Setting Theories to Virtual Communities. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 9(2), 00–00.
<https://doi.org/10.1111/j.1083-6101.2004.tb00285.x>
- Bowker, G. C. (2008). *Memory Practices in the Sciences*. The MIT Press.
- boyd, D. (2007). Why Youth Heart Social Network Sites: The Role of Networked Publics in Teenage Social Life. In *Youth, identity, and digital media* (pp. 119–142). MIT Press.
https://cyber.harvard.edu/publications/2007/Why_Youth_Heart_Social_Network_Sites
- boyd, D. (2004). Friendster and publicly articulated social networking. *CHI '04: Proceedings of the Twenty-Second Annual SIGCHI Conference on Human Factors in Computing Systems*, 1279–1282.
- Byrne, D. R. (2008). Heritage as social action. In *The Heritage Reader* (pp. 149–173). Routledge.
- Castells, M. (1996). *The Rise of the Network Society*. Blackwell Pub.
- Charmaz, K. (2006). *Constructing Grounded Theory* (Second edition). SAGE Publications.
- Council of Europe. (2005). *Council of Europe Framework Convention on the Value of Cultural Heritage for Society*. Treaty Office.
<https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list>
- Cummings, J. N., Butler, B., & Kraut, R. (2002). The quality of online social relationships. *Communications of the ACM*, 45(7), 103–108. <https://doi.org/10.1145/514236.514242>
- Cunningham, A. (2008). Digital Curation/Digital Archiving: A View from the National Archives of Australila. *The American Archivist*, 71(2), 530–543.
- Dallas, C. (2007). An agency-oriented approach to digital curation theory and practice. *International Cultural Heritage Informatics Meeting (ICHIM07): Proceedings*, Archives &

- Museum Informatics, Toronto.
- Dallas, Costis. (2018). Heritage encounters on social network sites, and the affiliative power of objects. In Polina (Ed.), *Culture and perspective at times of crisis: State structures, private initiative and the public character of heritage*. Oxbow Books. <https://doi.org/10.5281/zenodo.1034085>
- Dijck, Jose van. (2013). *The Culture of Connectivity: A Critical History of Social Media*. Oxford University Press.
- Donath, J. S. (1998). Identity and deception in the virtual community. In M. Smith & P. Kollack (Eds.), *Communities in Cyberspace* (pp. 29–59). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203194959-11>
- Dovydaitytė, L. (2015). Būti muziejaus dalimi: Lietuvos muziejų komunikacija su visuomenė. In *Komunikuoti kultūrą: Institucijos, strategijos, auditorijos* (pp. 199–240). Versus Aureus.
- Ellison, N. B., & Boyd, D. M. (2013). Sociality Through Social Network Sites. In *The Oxford Handbook of Internet Studies*. University Press.
- Engeström, Y. (2000). Activity theory as a framework for analyzing and redesigning work. *Ergonomics*, 43(7), 960–974. <https://doi.org/10.1080/001401300409143>
- ESSnet-CULTURE. (2012). *European Statistical System Network on Culture* [Final report]. https://ec.europa.eu/assets/eac/culture/library/reports/ess-net-report_en.pdf
- Facebook Newsroom*. (n.d.). Retrieved 25 October 2019, from <https://newsroom.fb.com/>
- Facebook users in Lithuania—August 2019*. (2019). <https://napoleoncat.com/stats/facebook-users-in-lithuania/2019/08>
- Fung, A. (2006). Varieties of Participation in Complex Governance. *Public Administration Review*, 66, 66–75.
- Gaižutytė-Filipavičienė, Ž. (2012). Meno muziejai ir medijos. *Lietuvos kultūros tyrimai*, 47–63.
- Gangi, P. M. D., & Wasko, M. M. (2016). Social Media Engagement Theory: Exploring the Influence of User Engagement on Social Media Usage. *Journal of Organizational and End User Computing* (, 28(2), 57–73.

- Gauntlett, D. (2013). *Making is Connecting*. John Wiley & Sons.
- Gell, A. (1998). *Art and Agency: An Anthropological Theory*. Clarendon Press.
- Giaccardi, E. (2012). Reframing heritage in participatory culture [introduction]. In *Heritage and Social Media: Understanding heritage in a participatory culture* (1 edition). Routledge.
- Glaser, B. G., & Strauss, A. L. (1967). *The Discovery of Grounded Theory: Strategies for qualitative research*. Aldine Transaction.
- Gregory, J. (2014). Connecting with the past through social media: The ‘Beautiful buildings and cool places Perth has lost’ Facebook group. *International Journal of Heritage Studies*, 21(1), 22–45. <https://doi.org/10.1080/13527258.2014.884015>
- Hogan, B. (2010). The Presentation of Self in the Age of Social Media: Distinguishing Performances and Exhibitions Online. *Bulletin of Science, Technology & Society*, 30(6), 377–386. <https://doi.org/10.1177/0270467610385893>
- Holtorf, C., & Fairclough, G. (2013). The New Heritage and re-shapings of the past. In *Reclaiming Archaeology: Beyond the Tropes of Modernity* (pp. 197–210). Routledge.
- Hummel, J., & Lechner, U. (2002). Social Profiles of Virtual Communities. *Proceedings of the 35th Annual Hawaii International Conference on System Sciences (HICSS'02)- Volume 7 - Volume 7*, 172b.
- Jenkins, H. (2006). *Convergence Culture: Where Old and New Media Collide* (Revised edition). NYU Press.
- Jenkins, H., Boyd, D., & Ito, M. (2015). *Participatory Culture in a Networked Era: A Conversation on Youth, Learning, Commerce, and Politics*. Polity Press.
- Schau, J. H., Gilly, M. C., & article.], [David Glen Mick served as editor and Eric J. Arnould served as associate editor for this. (2003). We Are What We Post? Self-Presentation in Personal Web Space. *Journal of Consumer Research*, 30(3), 385–404. <https://doi.org/10.1086/378616>
- Jones, Q., & Rafaeli, S. (2010). Time to Split, Virtually: ‘Discourse Architecture’ and ‘Community Building’ Create Vibrant Virtual Publics. *Electronic Markets*. <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/101967800750050326>

- Jones, S. (2017). Wrestling with the Social Value of Heritage: Problems, Dilemmas and Opportunities. *Journal of Community Archaeology & Heritage*, 4(1), 21–37. <https://doi.org/10.1080/20518196.2016.1193996>
- Juraitė, K. (2015). Kultūros komunikacijos dinamika: Procesai ir naratyvai. In K. Juraitė (Ed.), *Komunikuoti kultūrą: Institucijos, strategijos, auditorijos* (pp. 277–308). Versus Aureus.
- Jurkevičienė, J. (2015). *Elektroniniai socialiniai tinklai naujosiose socialinėse medijose: Dalyviai ir jų veiklos* [Daktaro disertacija]. Kauno technologijos universitetas.
- Kalay, Y., Kvan, T., & Affleck, J. (2007). *New Heritage: New Media and Cultural Heritage, 1st Edition (Paperback) - Routledge*. Routledge.
- Kaplan, A. M., & Haenlein, M. (2010). Users of the world, unite! The challenges and opportunities of Social Media. *Business Horizons*, 53(1), 59–68. <https://doi.org/10.1016/j.bushor.2009.09.003>
- Kapleris, I. (2014). *Skaitmeninių medijų raiška Lietuvos muziejų komunikacijoje* [Daktaro disertacija, Vilniaus universitetas]. <https://epublications.vu.lt/object/elaba:6079211/>
- Kaptelinin, V., & Nardi, B. A. (2009). *Acting with Technology: Activity Theory and Interaction Design*. The MIT Press.
- Kearsley, G., & Shneiderman, B. (1998). Engagement Theory: A Framework for Technology-Based Teaching and Learning. *Educational Technology*, 38(5), 20–23.
- Kidd, J. (2013). Enacting engagement online: Framing social media use for the museum. *Information Technology & People*. <https://doi.org/10.1108/09593841111109422>
- Kirshenblatt-Gimblett, B. (1995). Theorizing Heritage. *Ethnomusicology*, 39(3), 367–380. <https://doi.org/10.2307/924627>
- Laužikas, R., Dallas, C., Thomas, S., Kelpšienė, I., Huvila, I., Luengo, P., Nobre, H., Toumpouri, M., & Vaitkevičius, V. (2018). Archaeological Knowledge Production and Global Communities: Boundaries and Structure of the Field. *Open Archaeology*, 4(1), 350–364. <https://doi.org/10.1515/opar-2018-0022>
- Ledinek Lozej, Š. (2020). Collaborative Inventory—A Participatory

- Approach to Cultural Heritage Collections. In J. Nared & D. Bole (Eds.), *Participatory Research and Planning in Practice* (pp. 121–131). Springer International Publishing.
https://doi.org/10.1007/978-3-030-28014-7_8
- Lee, F. S. L., Vogel, D. R., & Limayem, M. (2003). Virtual Community Informatics: A Review and Research Agenda. *Journal of Information Technology Theory and Application*, 47–61.
- Liu, S. B. (2010). Grassroots heritage in the crisis context: A social media probes approach to studying heritage in a participatory age. *CHI '10 Extended Abstracts on Human Factors in Computing Systems*, 2975–2978.
<https://doi.org/10.1145/1753846.1753899>
- Mayfield, R. (2006). Power Law of Participation. *Ross Mayfield's Weblog*.
https://ross.typepad.com/blog/2006/04/power_law_of_pa.html
- Mendelson, A., & Papacharissi, Z. (n.d.). Look at us: Collective narcissism in college student Facebook photo galleries. In Z. Papacharissi (Ed.), *The networked self: Identity, community and culture on social network sites* (pp. 251–273). Routledge.
- Pearce, S. M. (1994). *Interpreting Objects and Collections*. Routledge.
- Preece, J. (2000). *Online communities: Designing usability, supporting sociability*. New York : John Wiley.
- Ray, S., Kim, S. S., & Morris, J. G. (2014). The Central Role of Engagement in Online Communities. *Information Systems Research*, 25(3), 528–546.
<https://doi.org/10.1287/isre.2014.0525>
- Rheingold, H. (2000). *The Virtual Community: Homesteading on the Electronic Frontier* (2 edition). The MIT Press.
- Robinson, L. (2007). The cyberself: The self-ing project goes online, symbolic interaction in the digital age: *New Media & Society*, 9, 93–110. <https://doi.org/10.1177/1461444807072216>
- Robinson, M. P. (1996). Shampoo archaeology: Towards a participatory action research approach in civil society. *The Canadian Journal of Native Studies*, 16, 125–138.
- Rocha, E. M. (1997). A Ladder of Empowerment. *Journal of Planning Education and Research*, 17(1), 31–44.
<https://doi.org/10.1177/0739456X9701700104>
- Roued-Cunliffe, H., & Copeland, A. (2017b). What is participatory

- heritage? [Introduction]. In *Participatory Heritage* (p. XV–XXI). Facet Publishing.
- Silberman, N., & Purser, M. (2012). Collective memory as affirmation: People centered cultural heritage in a digital age. In E. Giaccardi (Ed.), *Heritage and Social Media: Understanding heritage in a participatory culture* (1 edition, pp. 13–39). Routledge.
- Silverman, R. M. (2005). Caught in the Middle: Community Development Corporations (CDCs) and the Conflict between Grassroots and Instrumental Forms of Citizen Participation. *Community Development*, 36(2), 35–51.
<https://doi.org/10.1080/15575330509490174>
- Simon, N. (2010). *The Participatory Museum*. Museum 2.0.
- Suchman, L. (2005). Affiliative Objects. *Organization*, 12(3), 379–399. <https://doi.org/10.1177/1350508405051276>
- Šuminas, A., & Armonaitė, V. (2013). Socialinių medijų taikymas muziejų komunikacijoje: Naujosios muziejininkystės aspektas. *Acta Museologica Lithuanica*, 1, 300–333.
<https://doi.org/10.15388/MusLithuan.2013.1.5344>
- Terras, M. (2010). Digital curiosities: Resource creation via amateur digitization. *Literary and Linguistic Computing*, 25(4), 425–438. <https://doi.org/10.1093/lc/fqq019>
- Tufekci, Z. (2008). Grooming, Gossip, Facebook and Myspace. *Information, Communication & Society*, 11(4), 544–564.
<https://doi.org/10.1080/13691180801999050>
- Westberg Gabriel, L., & Jensen, T. (2017). Who is an expert in participatory culture? In H. Roued-Cunliffe & A. Copeland (Eds.), *Participatory Heritage* (pp. 87–96). Facet Publishing.
- Whittaker, S., Issacs, E., & O’Day, V. (1997). *Widening the web. Workshop report on the theory and practice of physical and Network communities* [Report from ACM CHI (Computer Human Interaction)].
<https://ieeexplore.ieee.org/stamp/stamp.jsp?tp=&arnumber=994154>

PUBLIKACIJŲ SĄRAŠAS

- Maryl, Maciej; Dallas Costis; Edmond, Jennifer; Labov Jessie; **Kelpšienė Ingrida**; Doran, Michelle; Kolodzejska, Marta; Grabowska, Klaudia. A Case Study Protocol for Meta-Research into Digital Practices in the Humanities. Special issue: Lab & Slack: Situated Research Practices in Digital Humanities, *Digital Humanities Quarterly*, 2020, vol. 14.
<http://digitalhumanities.org/dhq/vol/14/3/000477/000477.html>
- **Kelpšienė, Ingrida**. Exploring Archaeological Organizations' Communication on Facebook: A Review of MOLA's Facebook Page. *Advances in Archaeological Practice* 7, no. 2 (May 2019): 203–14. <https://doi.org/10.1017/aap.2019.9>.
- **Kelpšienė, Ingrida**. Defining scholarly practices, methods and tools in the Lithuanian digital humanities research community. *Digital Humanities Quarterly*, 2018, vol. 12, no. 4. <http://www.digitalhumanities.org/dhq/vol/12/4/000401/000401.html>
- Laužikas, Rimvydas; Dallas, Costis; Thomas, Suzie; **Kelpšienė, Ingrida**; Huvila, Isto; Luengo, Pedro; Nobre, Helena; Toumpouri, Marina; Vaitkevičius, Vykintas. Archaeological Knowledge Production and Global Communities: Boundaries and Structure of the Field. *Open Archaeology*, 2018; vol. 4:1, p. 350–364. DOI: <https://doi.org/10.1515/opar-2018-0022>

DALYVAVIMAS MOKSLINĖSE KONFERENCIJOSE

- **Kelpšienė, Ingrida**, Costis Dallas. Archaeological communities on Facebook: metaphors admins live by. On shifting grounds – the study of archaeological practices in a changing world. Retimnas, Graikija, 2019.
- Costis Dallas; **Kelpšienė, Ingrida**. What motivates, and what troubles, archaeology-related Facebook administrators? Results from a focus group and interviewing study. Public Archaeology Twitter conference #PATC4, 2019
- **Kelpšienė, Ingrida**, Costis Dallas. Archaeology and social networking sites: a systematic literature review and conceptual analysis of topics, questions and approaches (poster presentation). The 46th Computer Applications and Quantitative Methods in Archaeology conference (CAA 2018). Tubingenas, Vokietija, 2018.
- Dallas, Costis, **Kelpšienė Ingrida**. Archaeological interactions between amateurs and professionals on Facebook. The 23rd Annual Meeting of the European Association of Archaeologists (EAA). Mاسترحتas, Olandija, 2017.
- **Kelpšienė, Ingrida**. Archaeology in social media: users, content and communication on Facebook. Digital Humanities 2014 (DH2014). Lozana, Šveicarija, 2014.
- **Kelpšienė, Ingrida**. Communicating and interpreting archaeological heritage in social media: passion for archaeology on Facebook. Computer Applications and Quantitative Methods in Archaeology 2014 (CAA2014). Paryžius, Prancūzija, 2014.
- **Kelpšienė, Ingrida**. DARIAH-EU: towards sustainable digital research infrastructure in the Arts and Humanities. OpenAire workshop „Legal and Sustainability Issues for Open Access Infrastructures“. Vilnius, Lietuva, 2013.

TRUMPOS ŽINIOS APIE DISERTANTE

Ingrida Kelpšienė turi Istorijos ir Kultūros paveldo magistro laipsnį ir yra baigusi dvi, archeologijos ir ekonomikos, bakalauro studijas. Ji yra aktyvi tyrėja, turinti daugiau nei penkiolikos metų patirtį kultūros paveldo ir skaitmeninių humanitarinių mokslų srityse, kur yra vadovavusi archeologinėms ekspedicijoms ir skaitmeninio paveldo projektams. Ingrida yra tarptautinių mokslinių tinklų narė, priklausanti Europeanos tyrėjų ir humanitarinių mokslų tyrimus vienijančios infrastruktūros DARIAH (Digital Research Infrastructure for the Arts and Humanities) tinklams. Ji taip pat yra trijų COST veiklų, atliekančių mokslinius tyrimus skaitmeninio paveldo srityse, dalyvė (Arkwork: Archaeological practices and knowledge work in the digital environment, NEP4Dissent: New Exploratory Phase in Research on East European Cultures of Dissent ir SEADDA: Saving European Archaeology from the Digital Dark Age).

Vilnius University Press
9 Saulėtekio Ave., Building III, LT-10222 Vilnius
Email: info@leidykla.vu.lt, www.leidykla.vu.lt
Print run copies 20